

Karádi Zsolt: In memoriam Görömbei András
Jánosi Zoltán: Görömbei András köszöntése
(A Kölcsey Társaság által adományozott Kölcsey
Emléklakett kitüntetés átadása alkalmából)
Antall István: Görömbei András szerkesztő úr

Karádi Zsolt

Kedves András,

most, hogy végleg beköltöztél az irodalomba, könyveid közé, korán halt kedves szerzőid közé, Nagy László, Kormos István, Ratkó József, Nagy Gáspár mellé, s végleg legendává váltál, most, a friss gyász első óráiban hadd idézzek meg; hadd beszéljek Veled úgy, ahogy korábban sohasem, mert szemérmes voltál, mert szemérmes voltam, hiszen hogyan is mondhattam volna el, mit jelentettél nekem, nekünk, akiknek megadatott, hogy hallgatóid lehettünk egykor a Kossuth Lajos Tudományegyetemen.

Nekünk Te voltál a Mércse, az Előadó, az Oktató, akinek az órájára nem lehetett készületlenül menni. Ezt persze nem hangos szóval érted el, sőt, soha nem szóltál rá senkire erélyesebben. Az irodalom iránti felelősségtudatod és a lényedből sugárzó humánus következtében lettél több nemzedék emberi-pedagógiai útjának meghatározója. Szakmai felkészültségednél és igényességednél csak szerénységed volt megnyerőbb. Amikor Kányádi Sándorról, Farkas Árpádról, Szilágyi Domokosról beszéltél, amikor Illyés Gyuláról, Csoóri Sándorról, Kormos Istvánról, Németh Lászlóról tartottál előadást, amikor Sütő András drámáit, vagy Nagy László verseit elemezted, megállt az idő.

Bálványoztunk. A lányok szerelmesek voltak beléd, a fiúk rajongtak érted. Kortalan voltál. Alig töltötted be a harmincharmadik életévedet, amikor bennünket kezdtél tanítani. Lenyűgöztél mindannyiunkat. Kivételes élménynek számított egy-egy Veled töltött alkalom. (Életünk utolsó egyetemi óráján Szabó Magda

Régimódi történet című regényét értelmeztük volna. Emlékszem, a szemináriumot megelőző éjjel egyetlen percet sem aludtam, csakhogy elolvassam a művet. A foglalkozást a tanszéki könyvtár helyett a Pálma Presszóban tartottuk: meghívtál bennünket egy fagyfaltra. A könyvről aztán nem esett szó, de megköszönted, hogy elolvastuk.) Ekkor – és még sokáig – tegezted a diákokkal. Később, csaknem tíz esztendő múlva, mosolyogva mesélted: amikor egyszer bekopogtatott az irodádba egy másodéves hallható hölgy és azt mondta: „Csókolom, tanár úr!” – nos, akkor összeomlott Benned a világ. Akkor kezdted érezni, hogy megöregedtél...

Pedig, hol volt még az!

Nekünk, hajdani tanítványaidnak fiatal maradtál akkor is, amikor éveid száma az ötvenet-ötvenötöt közelítette.

Amikor hatvan lettél, Bertha Zoltán és Ekler Andrea *Cselekvő irodalom* címmel olyan kötetet állított össze, amelynek fejezeteit egykori hallgatóid írtak. Azaz: ki-ki a maga kutatási területének egy-egy újabb tanulmányával, vagy személyes emlékező esszével tisztelgett előtted, az iskolateremtő professzor előtt. A szolid ünneplésre a debreceni régi Vigadóban került sor. Megilletődve vetted kézbe a kötetet: a szerkesztőknek eladdig sikerült titokban tartaniuk, mivel készülnek a nagy napra... (Ahogy végignéztél rajtunk, nemcsak az idő testet romlasztó hatását, hanem az azzal szembeszálló szellem teljességigényét is megláthattad bennünk...)

Biztos pont voltál nekünk akkor is, ha ritkán találkoztunk.

Mi lesz velünk ezután?

Mi lesz velünk Nélküled?

Nélküled, akihez mindig hasonlítani akartunk. Példakép voltál. Neked írtunk. Neked akartunk megfelelni, negyvenen túl is, ötvenen túl is. Hogy bizonyítsuk, magunk előtt is: méltók vagyunk a bizalmadra.

Isten áldotta tehetségű, gondolatait fénylő mondatokba öltöztető, az irodalomnak semmi mással nem pótolható, a nemzeti öntudat alakításában kiemelkedően fontos szerepet tulajdonító, iskolateremtő Mester, a létérdekű irodalom primátusát valló, lenyűgöző tudású, szuggesztív előadó, tapintatos tanár, a hallgatókban mindenekelőtt embert, és nem felsőoktatási problémát látó, a némelyekben nyiladozó írói-kutatói ambíciókat támogató, az első publikációkat bátorítóan bíráló atyai jó barát voltál.

Tudományos megalapozottságú, ihletett, ám mindig olvasmányos, gazdag értelemképző és jelentéstulajdonító műelemzéseidből erőt merítettünk. A *Ki viszi át a Szerelmet*, a *Versben bujdosót*, az *Anyám könnyű álmat ígért*, a *Káin és Ábelt* a Te szavaiddal tanítom ma is. A Németh László-i minőségemberhez való vonzódásod, a Nagy László-i öntanúsítás-igény ránk is átragadt. Előadásaidat hallgatva, munkáidat olvasva magunk is átéreztük az élet és az irodalom egymást kölcsönösen átjáró gazdagságát.

Ha végigpillantok a polcomon sorakozó monográfiáid, tanulmányköteteid, kisebb-nagyobb írásaid-beszédeid-interjúid, illetve az általad szerkesztett kötetek során, szorongva kérdezem magamtól: mikor éltél? Mikor voltál apa, férj, jó barát? Mikor?

Czine Mihály emlékezetes, havazásba hajló temetésén Te mondtad az egyik búcsúztatót. Elsirattuk Miskát, aki néhány hónappal hetvenedik születésnapja előtt hagyott itt bennünket.

Most nyár van, András. Február elején töltötted be a hatvannyolcat – s íme, végleg beköltöztél kedves könyveid és szerzőid közé, ama égi tanszékre. Csekély vigasz, ha Aranyt mormolom:

*Nem hal meg az, ki milliókra költi
Dús élte kincsét, ámbár napja múlt;
Hanem lerázzván, ami benne földi,
Egy éltető eszmévé finomul.*

És mégsem tudok mást. És mégiscsak azt mondom:

*Amit adál, abból semmi sincs elveszve:
Firól-fira szállsz te, mint egy közös eszme.*

Ami Tőled kaptunk, gondolkodásmódot, nyitottságot, az irodalom, a művészetek tágasságának mindennapi tapasztalatát, a minőségigényt, a nemzeti és egyéni önismeretre törekvés nemes pátoszát, tovább adjuk a ránk bízottaknak.

Gyakran hallom a hangod, s látlak, amint szürke öltönyben, ruganyos léptekkel sietsz a szobádból a XII-es tanterembe, kezedben egy Nagy László-kötet, nyár van, fiatalok vagyunk, fiatal vagy, ifjú szívekben élsz, immár mindörökre, András.

Jánosi Zoltán

Görömbei András köszöntése

a Kölcsey Társaság által adományozott Kölcsey Emlékplakett kitüntetés átadása alkalmából

Tisztelt Püspök Urak! Állami és társadalmi Vezetők, szatmárcsekeiek, határon kívüli és belüli magyarok!

Görömbei András, akinek pályája a tiszapolgári parasztudvarról a győri Bencés Gimnáziumon és a Kossuth Lajos Tudományegyetemen át a Magyar Tudományos Akadémia tagságáig ívelt, több mint 25 saját és körülbelül ugyanennyi szerkesztett könyvvel s több száz tanulmánnyal írta bele értéktudatát a magyar irodalomtörténetbe –, s ezzel a XX. és XXI. század magyarságának kultúrájába. Egy olyan életművel, amely minden részlemében a nemzet fogalmát állítja a középpontba. Az irodalomtörténész pályája alatt tehát egy másik tudomány is rejtezik: a magyarságé, amely mintha a szerző valamennyi művében a *Himnuszban* felvetett kérdésekre keresné a választ. Ebben az irodalomtudomány mögötti műrétegben a *tudós* Görömbei Andrást az *esszéíró* Görömbei András teljesítette ki. Az esszéírónak pedig három nagyon fontos témája volt és maradt máig. Az első a múlt században kétszer is új határok közé szorított Magyarország sorskérdéseire tekintő progresszió. A második az ezt kifejező gondolatok patakja, az érthető, ékes és mindenkihez odaérkező magyar nyelv. A harmadik pedig a határokon túli magyarság szolgálata. A maga *Parainesisét*, a maga *Nemzeti hagyományait* és népe *Örökös megváltásának tárgyában* tett cselekvéseit Görömbei András így kódolta bele irodalomtudományi műveibe. A hajdúböszörményi Bocskai Gimnázium, majd a Debreceni

Egyetem tanáraként, a Helsinki Egyetem és a Bécsi Egyetem vendégprofesszoraként, a Nemzetközi Magyarstudományi Társaság, az MTA Határon Túli Magyar Tudományosság Elnöki Bizottságának vezetőjeként, az MTA Könyv- és Folyóiratkiadó, továbbá Irodalomtudományi Bizottságának tagjaként és a *Hitel* folyóirat főszerkesztő-helyetteseként, valamint minden társadalmi szerepében ezt az eszmét segítette élni és győzni. Életműve tehát a legfontosabb alapvonásaiban néz Kölcsey Ferenc arcképére és az ebben a templomban függő címerére.

Már tudományos témái a nemzetre néző irodalmi akarat legnagyobb kihívásai közül valók. Sinka István, Sütő András, Nagy László, Nagy Gáspár, Csoóri Sándor a huszadik századi nemzeti lét újragondolásának orientációs mágneseit adták. S ezek ragyogásában képződtek meg művei abban a politikai, eszmei és esztétikai zavarodottságban, ami az elmúlt háromnegyed évszázad Magyarországot jellemezte. Görömbei András egész életműve mindenféle lélekrontó szellemi zűrzavarral szemben a Nagy Lászlótól megfogalmazott gondolatot igazolta: „De a viszonylagos viszonylatok közt is tudom, hogy hol áll Anyám. Iránytűként fordulok távoli Anyám iránt.” Az Anyához, akit a magyar nép nevelt fel, és aki a maga arányos erkölcsi világát megteremtő magyarság példaképe lett. „Szép Erdély barna fürtű leányaként” és a XX. századi magyarok szülőanyjaként is. És aki ma is arányos hozzánk. S vajon hányszor mondhatta el Görömbei András, amikor édesapját, családját üldözték, amikor némaságra ítélessel fenyegették, vagy amikor nem hátráló elvei miatt pisztolyt fogtak rá, ehhez a képzeletbeli édesanyához és az „édes hazához” s a magyarság jövőképehez kedves Nagy Lászlója soraival egyszerre szólva, hogy „Légy velem a bánat idején, hogy meg ne lágyuljak anyám, / Igazság gyanánt szemétdombot sohase öleljek anyám.”

Mit keresett tehát a magyarság számára a maga történeti korában az irodalomtörténész, az esszéíró és a gondolkodó? A hiúságok hiúsága állapotait sokszorosán megismétlő XX. században, a „Bújt az üldözött, s felé kard nyúlt barlangjában” címkéjű országban nem mást, mint a megmaradás ösvényeit, a „dült hiteknek” „katedrális” állító erőt, a túlélés paradigmáit. Miközben a megalázott Kárpát-medencébe a hol keletről, hol nyugatról beömlő könnyű divatok kínáltak gyors karriert a gyors kapaszkodóknak, ő egy több százados kultúrában gyökerező – és számos vonásában Kölcsey Ferencre alapozó – értékrendet alkotott újjá. Esszéköteteteinek még a címei is erről az új értelemkeresésről beszélnek. *A szavak értelme, Irodalom és nemzeti önismeret, Létértelmezések, Azonosság tudat, nemzet, irodalom*. S mindezekkel azt a bizonyos védő kart, amit neki adott, amit rábízott a sors, nemcsak a honi magyarság, hanem a teljes nemzet fölé odaemelte. A határon túli magyar irodalmak érték- és öntudatának a XX. században ő volt a legerősebb felröptetője. A Felvidék, Erdély, a Vajdaság, Kárpátalja és a nyugati magyarság írói éppen úgy szellemisége tüzésénél melegedhettek a csontot didergető években, mint a magyarországi írók és kutatók Nagy Gáspártól Nagy Gáborig. A felvidéki Gál Sándor, az erdélyi Sütő András, Kányádi Sándor, a kárpátaljai Vári Fábrián László és mindenki, aki „szertenézett, s nem lelé honját a hazában” határon kívül és belül, Görömbei András tudományos, erkölcsi és nyelvi erejének sugárzásában *hazára* található. Az igazira. S éppen ezért mondhatta el Nagy László szavaival ismét, minden könyve megírása után, hogy: „Kitaláltam egy boldog hazát / S nehogy e szent napon orkán bántsa, / félretette képzeletem.”

Ez a boldog haza Görömbei András lépéseivel is egyre közelebb jött hozzánk. Ezért érte az alkotót élete legnagyobb csalódásaként a 2005-ös népszavazás, amely kitiltotta a határon túl maradottakat a Kölcsey által már 180 éve fölépített: kitágított és demokratikussá tett nemzetfogalomból: a magyarság szellemi házából. De Görömbei András még erre a megrendültségre is három könyvvel válaszolt. És napjaink történései, a most már szabadon visszaigényelhető állampolgári jogok, a konzulátusokon megnyitott ablakok előtt sorakozók ezrei igazolják, hogy Görömbei Andrásnak volt igaza. S ez igazolja emberi és alkotói küldetésének egyik legmélyebb értelmét is.

Tisztelt Ünnepi Istentisztelet!

Élete folyamán Görömbei András számos kitüntetést kapott. A Kölcsey Társaság elnöksége úgy ítélte meg, hogy Kölcsey Ferenc neve teszi igazán teljessé azoknak a nagy magyar íróknak a körét, akik az ő szellemét az elismerések dokumentumain körülállják. Csokonai Vitéz Mihály, Arany János, József Attila, Tamási Áron neve után, a Kossuth Lajosé s a Szilárd Leóé mellett, akiknek a neve Görömbei András kitüntetésén fénylik, a Kölcsey Ferencé még pontosabban mutathatja fel annak a szerepnek a fontosságát, amelyet ő a magyar kultúrában betöltött. S abban is van egy erősen jelképes vonás, hogy a Kölcsey Társaság eddigi kitüntetettjei között öt olyan jelentős magyar művész is szerepel – Kányádi Sándor, Csoóri Sándor, Nagy Gáspár, Szilágyi István és Kő Pál –, akiknek életművét Görömbei András kivételes mélységgel értelmezte. Most ők is itt vannak lélekben köztünk, és velünk együtt köszöntik őt ebben a templomban, Kölcsey hitének hajlékában. Tisztelettel kérem tehát a Kölcsey Társaság 2011-es díjazottját, hogy fogadja el és vegye át a kitüntetést, majd pedig fogalmazza meg gondolatait a mai magyar kultúra helyzetéről és esélyeiről.

Antall István

Görömbei András szerkesztő úr

A Hangsúly, a Magyar Rádió Nyíregyházi Stúdiójában készülő hangos folyóirat, amely közönség előtti rádiófelvételeken jött létre. 1983 és 1987 között 43 szerkesztett szám került adásba. Ratkó József, Görömbei András, Nagy András László és Antall István volt a munkatársa. Talán egyike lehetett a rendszerváltást előkészítő szellemi műhelyeknek.

A trió vele vált quartetté, a Hangsúly „öszvér műfaja” általa vált országos értelemben is teherbíró jószággá, s mutatott valamit az küldetéstudaton túlmutató a professzionalizmusra utaló magatartásból. Görömbei András megjelenése a Hangsúly kezdeteinél irodalomelméleti és kritikai támaszt jelentett az invenciózus és magabiztos, de ilyen minőségében nagyon is egyedüli Ratkó Józsefnek, komoly szellemtörténeti háttérrel és új élményeket adott a fővárosi, sőt határon túli színházi tapasztalatokkal bíró Nagy András Lászlónak, és a lehető legmagasabbra rakta az esztétikai és erkölcsi igényesség léccét a napi

robotok kisszerűségében könnyen elvesző rádiós iparos számára, számomra. Tökéletes és teljes volt a bizalom négyünk között. Amikor letelepedtem a vágóasztalon várakozó malomkerék nagyságú tekercesek mellé és sorrendről, szerkezetéről, egymást erősítő szavakról, művekről, versekről, hangjáték formátumú színdarabokról, zenéről, esszéről, interjúról és irodalmi szándékú publicisztikák alakító kölcsönhatásáról döntöttem – teljesen egyedül voltam. A dramaturgiai ösztöneim segítettek, nem bölcsész háttérrel. Ilyen nem is volt még annak idején. De az akkor még félig szinte ismeretlen jó barát, Görömbei András szelíd igényessége lebegett minduntalan a szemem előtt. Ratkó Józseffel és Nagy András Lászlóval addigra már annyira összeszoktunk, az ő elképzelésüket annyi beszélgetésen keresztül kristályosíthattuk ki, hogy velük kapcsolatban nem lehetett kétségem: tudtam mit akarnak, és hibahátáron belül képviselhetem látásmódjukat. Görömbei András azonban egyszerre volt kritikus, tudós és tanár. Ha nagy ritkán néhány szót tudtunk váltani, szinte zavartnak tűnő szelíd félmondatokkal, előttem ebben a közegben ismeretlen tapintattal „vezetett rá” esztétikai elveinek kikezdzhetetlen erkölcsi alapjaira. Ez a tudósi magatartás nem ismerte a fellegjártást, a teatralitást, mégsem volt soha száraz és skolasztikus. Csak később értettem meg azt a szerzetesi küldetésstudatot, amely az isteni rend keretein belül tud ihletett, izgalmas, körültekintő és még költői értelemben is színes lenni. Nincs hozzá hasonlítható szerkesztői attitűd, hiszen az ő mentalitásának gyökere nem a tisztség és a hatalomgyakorlás, hanem a segítő szolgálat felől érhető.

Amikor életének állomásait, jóval később, egy drámai erejű önvallomás keretében a Debreceni Irodalmi Múzeum jóvoltából stúdió körülmények között rögzíthettem, akkor vált világossá, hogy ő a személyes kényszerekből, a megaláztatásokból, a kiszolgáltatottságból tudott kikezdzhetetlen értéket teremteni. Amikor édesapját 1956 után tűzifának fölhasogatott szálkás karókkal félholtra verték, s orvos is alig akadt, aki a biztos vérmérgezéstől, a haláltól a politikai fenyegetettség, írjuk csak le: a terror árnyékában megmentse, akkor volt egy tanára, aki éjjel elment az édesanyjához, hogy figyelmeztesse a kitűnően tanuló gyermek Görömbei András papírjait egyetlen gimnáziumba sem továbbították. Édesanyja kétségbeesésében a plébános úrhoz szaladt, aki akkor már csak a győri Bencés Gimnáziumban tudott helyet találni a 13 éves kisfiúnak. A szeptemberben vasútra szálló gyerekember, aki jólelkű kalauzok, vasutasok segítségével szállt át vonatról vonatra legfeljebb a nagy nyári vakációra mehetett haza. Minden állami, egyházi és családi ünnepet a gimnázium fala között töltött, a szerzetes tanárok gondoskodó közösségében. A szorongattatás sötét éveiben a lehető legtöbbet kapott meg tőlük, amit megkaphatott. Mély és szemérmes hitet, a tudáshoz nélkülözhetetlen alázatot, nyelveket, gyors- és gépírási ismereteket, a közösség és a szolgálat küldetésstudatát. Ezt a mélyen gyökerező erkölcsiséget csak tovább erősíthette Barta János tanári és tudósi nagysága, az, ahogy a felvételin kiállt az egyházi iskolából érkező bölcsész jelölt mellett, majd jóval később akadémiai kapcsolatait is mozgósítva kimentette a fiatalembert a rendőrségi beszerzők karmai közül. Julow Viktor Eötvös kollégiumból hozott humora, az egyetemről 1956 miatt való száműzetése; a kiváló évfolyamtársak halálig összetartó csapata, Ablonczy László, Márkus Béla, Pálfy G. István és a lányok Szabó Magda, Cs. Nagy Ibolya, Várhelyi Heléna és az öt négy leánygyermekkel megajándékozó G. Kiss Valéria, aki persze mindenki Görömbei Katája, valamennyien olyan szellemi színvonalat képviseltek, ami biztos

tájékozódást adott, s ahol diákkortól sértetlenek maradtak a kötődések és a vállalt esztétikai, közéleti eszmények.

Onnantól kezdve, hogy Görömbei András saját Trabantján Debrecenből „hazafuvarozta” Nyíregyházára Czine Mihályt, és a közönség előtt egy rendkívül izgalmas, az élő szó rögtönzés-élményét és az írásbeliség elmélyültségét egyszerre hordozó interjút készített vele, nem is volt kérdés, hogy szellemi műhelyünkben megbízható és mindig szerényen tartózkodó jelenléte a helyi értékek felől a magyar irodalom teljes világára nyit ajtót. Ahogy szelíden, egy tapintatos postai levelezőlap néhány sorával figyelmeztetett, hogy vállalkozásunk anyagi háttérét is meg kell teremtenünk valahogy, az vallott igazán pirulásig szemérmes személyiségéről. Az autóban éjszaka hazafelé tőle kérdezte meg Czine Mihály: – És ti ezt minden anyagi ellenszolgáltatás nélkül csináljátok? – Ez nem a szereplésért járó juttatások zajos számonkérése, hanem baráti és csendes jelzés volt, hogy ha folyóiratot játszunk a rádió hullámhosszán, akkor akárhogy is, de az utazás, a szellemi teljesítmény legalább jelzésszerű elismerésének fedezetét elő kell teremtenünk. Ennél azonban sokkal fontosabb volt, hogy miközben rendszeressé vált munkakapcsolatunk ő magával hozta azokat a barátait, szerzőtársait, azoknak a politikai okokból parkoló pályára ítélt szellemi kezdeményezéseknek az eredményeit, amelyeket – ha éppen nyomtatásban nem jelenhettek meg – az irodalmi est, a pódiumműfaj, a kamaraszínház, a közönség előtti rádiófelvétel beavató hangulatában a későbbi havonta jelentkező adásokra bízhatott. Szakmai elfogulatlanságát, nagyvonalúságát mi sem bizonyította jobban, minthogy általa készíthettem rádiós beszélgetést Mándy Ivánnal, ő hozta az első értő tanulmányt a Hangsúly közönség előtti rádiófelvételére Grendel Lajos trilógiájáról, általa kerültünk kapcsolatba Kányádi Sándorral, a nyugati magyar irodalom számos jelentős szerzője, a Párizsi Magyar Műhely csapatától a magányosokig éppen az ő közvetítésével kerülhetett a mikrofonunk elé. Azt is neki, és közvetlen baráti körének köszönhattuk, hogy a határon túli magyar irodalom teljes horizontját a maga sokszínűségével, történetiségében és újdonságaival együtt bemutathattuk. Korábban *Befalazott szöszék* címmel nagyhatású előadóestet rendeztek a Délibáb együttes muzsikásával, Szabó Violával és a pályakezdő Szíki Károly színművésszel. Ennek a vállalkozásnak a tapasztalatai is beépültek a Hangsúly adásaiba. Ahogy 1983 és 1987 között egyre növekedtek szakmai, egyetemi, tudományos, közéleti terhei, szívesen szabadult volna a Hangsúly alkalmi kihívásaitól, de ezt úgy hidaltuk át, hogy mi mentünk hozzá „szerkesztőségi üléseket” tartani. Ratkó Józseffel Poroszlay utcai házának küszöbén üldögélve, reá várakozva készíthettem egy olyan beszélgetést, amely mind a mai napig nem jelent meg, de aktualitása – éppen Görömbei András szellemi teljesítményének ismeretében – még fontosabbnak tűnik. Soha, egyetlen esetben sem hagyta cserben barátait. A Ratkó József-díj egyik átadásakor (talán Elek Tibor, Tóth Erzsébet, vagy Vári Fábrián László laudálására) Debrecenből vittem Nyíregyházára. Feltűnően kedvetlen, magába forduló volt, nem tudtam fölvidítani. Faggatni kezdtem, hogy: valami baj van? Hol a régi kedved, drága Bandi? Mi van? Csendesen üldögélt egy darabig, majd csak annyit mondott: – Tudod, azon töprengök, hogy van-e még remény?

Ez a mondata annyira drámainak tűnt, hogy azonnal nem is tudtam válaszolni. Magyarország ügyében, a közéletben, az otthoni, családi dolgok közepette? Hol a baj, Bandi? Hol?!

Az est aztán az ő igényes, szép méltatásával lezajlott. Örült, hogy adhatott. Ezt követően, a következő év januárjában, a Kölcsey-díj átvételekor még tudtam vele a költőről egy remek beszélgetést készíteni a szatmárcsekei havas ragyogásban, szállása udvarán. Szelíden mosolygott, de érzékelhetően lassult beszéde, mozgása. Orvoshoz készült...

Látszólag csak sakkozni járt át Ratkó József az Alföld szerkesztőségébe, de a Márkus Bélával, Aczél Gézával folytatott időnként ironikus, fölesattanásokig hevülő mérközések egy új kritikus, irodalomtörténész, költő, író, esszéíró nemzedékkal hozta össze Nagykálló vándor magányosát. Így ezen az „emberi ágon” kerülhettünk szellemi rokonságba Görömbei Andrással, ezzel az egyedülálló emberrel. Isteni ajándék volt, hogy társai, barátai, kései tanítványai lehettünk. A hangfelvétel őrzi sóhajtását. A lelke tehát itt van.